

Krystyna Ziółkowska

Rola ławnika sądowego w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości

Słowa kluczowe: ławnik sądowy, sąd, wymiar sprawiedliwości, kontrola społeczna, rozprawa sądowa

Key words: jury court, the Polish court, justice, social control, hearing

Wstęp

Ławnik sądowy w Polsce sprawuje funkcję społeczną w wymiarze sprawiedliwości. Określa się go również jako sędziego społecznego, który ma wpływ na ostatecznie wydany wyrok sądowy. Instytucja ławnika, określona w Konstytucji RP, znajduje rozwinięcie w ustawie – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹. W zakresie orzekania ławnicy są niezawisli i podlegają jedynie Konstytucji oraz innym ustawom. Postrzegani jako niezmiernie ważny element kontroli społecznej, mają za zadanie czuwać nad tym, aby wyroki były nie tylko wydawane zgodnie z literą prawa, ale także sprawiedliwe w odbiorze opinii publicznej².

Koncepcja ławnika sądowego i jego roli w wymiarze sprawiedliwości ma swoich przeciwników oraz zwolenników. Pierwsza grupa dąży do całkowitego wyeliminowania ławników z wymiaru sprawiedliwości, druga popiera ich pozostanie, gdyż niewątpliwie pełnią rolę czynnika społecznego oraz stanowią kontrolę społeczną nad działalnością sędziów zawodowych.

Kryteria wyboru ławnika

Funkcję ławnika sądowego może pełnić obywatel polski, który spełnia określone w ustawie kryteria. Zgodnie z art. 158 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych ławnikiem może być ten, kto:

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelnego charakteru,
- 3) ukończył 30 lat,

¹ Ustawa z dnia 7 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070).

² J. Gowin, w: *Ławnik – sędzia społeczny. Informator*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2011, s. 5.

- 4) jest zatrudniony, prowadzi działalność gospodarczą lub mieszka w miejscu kandydowania co najmniej od roku,
- 5) nie przekroczył 70 lat,
- 6) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków ławnika,
- 7) posiada co najmniej średnie wykształcenia.

Nowy przepis wprowadzony do ustawy stanowi, że ławnikiem w sprawach pracowniczych winna być osoba, która wyróżnia się szczególną znajomością prawa pracy, co należy udokumentować przy składaniu dokumentów na ławnika sądowego. Ponadto kandydat powinien cechować się nieskazitelnym charakterem, a to nastrocza dużo wątpliwości, bo jak dokonać oceny pod tym kątem? Zarówno od podmiotów zgłaszających kandydata, jak i organów decydujących o powołaniu danej osoby na ławnika wymaga się dokonania rzetelnej i wszechstronnej oceny kandydata oraz jego zachowania wobec porządku prawnego. Trzeba jednocześnie podkreślić, że popełnienie czynu zabronionego, a więc wykroczenia lub przestępstwa, w tym skarbowego, jest przesłanką powodującą wygaśnięcie mandatu ławnika³. Według orzecznictwa NSA, nieskazitelność to takie cechy charakteru jak: prawość, uczciwość, szlachetność⁴.

Tak jak przepisy prawne wskazują na przesłanki pozytywne, jakie musi spełnić kandydat na ławnika sądowego, tak wymieniają podmioty, które są wykluczone z kandydowania. Zgodnie z art. 159 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, takiemu wyłączeniu podlegają:

- 1) osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach oraz prokuraturze,
- 2) osoby wchodzące w skład organów, od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego,
- 3) funkcjonariusze Policji oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw i wykroczeń,
- 4) adwokaci i aplikanci adwokaccy,
- 5) radcy prawni i aplikanci radcowscy,
- 6) duchowni,
- 7) żołnierze w czynnej służbie wojskowej,
- 8) funkcjonariusze Służby Więziennej,
- 9) radni gminy, powiatu i województwa.

Jednocześnie zastrzeżono, że nie można być ławnikiem sądowym w tej samej kadencji w więcej niż jednym sądzie.

Ławnik sądowy jest wybierany na kadencję czteroletnią w sądzie okręgowym bądź rejonowym. Ustawa nie ogranicza liczby kadencji. Wyboru ławników dokonują rady gmin w głosowaniu tajnym, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Ławników wybiera się do sądów rejonowych i okręgowych (w nich orzekają w pierwszej instancji). Liczba ławników w tych sądach zależy od potrzeb, czyli od liczby spraw rozpoznawanych przez składy orzekające z ich

³ A. Chmielowiec, w: tamże, s. 27.

⁴ Wyrok NSA w Warszawie z 18 czerwca 2001 roku (sygn. II SA 1610/00).

udziałem. Prezes sądu okręgowego informuje rady gmin o wymaganej liczbie ławników na trzydzieści dni przed upływem terminu zgłaszania kandydatów, czyli najpóźniej 31 maja⁵.

Zgłaszanie kandydatów na ławnika sądowego

Zgłoszenia kandydata na ławnika sądowego mogą dokonać określone podmioty. Jednocześnie należy zaznaczyć, że sam kandydat nie może siebie zgłosić (mijałoby się to z celem reprezentacji społeczeństwa). Zatem zgodnie z art. 162 ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, kandydatów na ławników mogą zgłaszać prezesi właściwych sądów, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne i zawodowe zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, z wyłączeniem partii politycznych, oraz co najmniej pięćdziesięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na terenie gminy dokonującej wyboru, w terminie do dnia 30 czerwca ostatniego roku kadencji.

Zgłaszając kandydata na ławnika sądowego, należy złożyć odpowiednie dokumenty przewidziane w ustawie (art. 162 § 2–4). Wzór karty zgłoszenia jest dostępny w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej Ministra Sprawiedliwości. Podstawę prawną stanowi Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 roku w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia⁶.

Do karty zgłoszenia, kandydat na ławnika musi dołączyć następujące dokumenty:

- 1) informację z Krajowego Rejestru Karnego dotyczącą zgłaszanej osoby;
- 2) oświadczenie kandydata, że nie jest prowadzone przeciwko niemu postępowanie o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- 3) oświadczenie kandydata, że nie jest lub nie był pozbawiony władzy rodzicielskiej, władza rodzicielska nie została mu ograniczona ani zawieszona;
- 4) zaświadczenie lekarskie o stanie zdrowia, wystawione przez lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w rozumieniu przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, stwierdzające brak przeciwwskazań do wykonywania funkcji ławnika;
- 5) dwa zdjęcia zgodne z wymogami stosowanymi przy składaniu wniosku o wydanie dowodu osobistego.

Należy podkreślić, że w przypadku zgłoszenia kandydata na ławnika sądowego przez obywateli kandydat zobowiązany jest do dołączenia listy osób popierających. W sytuacji, gdy takiego zgłoszenia dokonuje organizacja społeczna lub zawodowa, należy dołączyć aktualny odpis z Krajowego Rejestru Sądowego

⁵ A. Chmielowiec, dz. cyt., s. 29.

⁶ Dz.U. Nr 121, poz. 693.

albo odpis lub zaświadczenie potwierdzające wpis do innego właściwego rejestru lub ewidencji.

Jak zostało już wcześniej wspomniane, rada gminy danego obszaru dokonuje wyboru ławników sądowych. Po zakończeniu tajnego głosowania lista nowo wybranych ławników zostaje przekazana prezesom sądów: okręgowego lub rejonowego. Przekazanie powinno być uczynione najpóźniej do dnia 31 października roku poprzedzającego pierwszy rok kadencji. Następnie prezes sądu rejonowego bądź okręgowego (w zależności, do którego sądu został wybrany dany ławnik) wysyła zawiadomienia o wyborze oraz dniu, w którym odbędzie się odebranie ślubowania, wpisanie na listę ławników sądowych oraz odebranie legitymacji. Ławnik sądowy za prezesem sądu powtarza słowa roty ustalonej dla sędziów (z odpowiednią zmianą): *Ślubuję uroczyście jako ławnik sądu powszechnego służyć wiernie Rzeczypospolitej Polskiej, stać na straży prawa, obowiązki ławnika wypełniać sumiennie, sprawiedliwość wymierzać zgodnie z przepisami prawa, bezstronnie według mego sumienia, dochować tajemnicy prawnie chronionej, a w postępowaniu kierować się zasadami godności i uczciwości*. Ławnik sądowy składający ślubowanie może z własnej woli dodać zwrot: *Tak mi dopomóż Bóg*.

Rola ławnika w składzie orzekającym

Ławnicy z zakresie orzekania są niezawisli i – jak sędziowie zawodowi – podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Przy rozstrzyganiu spraw mają równe prawa z sędziami. W odróżnieniu od sędziów ławnik nie może jednak przewodniczyć rozprawie i naradzie, jak również (w zasadzie) wykonywać czynności poza rozprawą⁷.

Przepisy prawne wskazują konkretnie, w jakich postępowaniach oraz w jakich kategoriach spraw może być powoływany ławnik sądowy. W postępowaniu cywilnym sąd w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego i dwóch ławników rozpoznaje w pierwszej instancji sprawy:

1) z zakresu prawa pracy: o ustalenie istnienia, nawiązanie lub wygaśnięcie stosunku pracy; uznanie bezskuteczności wypowiedzenia stosunku pracy; przywrócenie do pracy i przywrócenie poprzednich warunków pracy lub płacy oraz dochodzenie łącznie z nimi roszczenia i odszkodowanie w przypadku nieuzasadnionego lub naruszającego przepisy wypowiedzenia oraz rozwiązania stosunku pracy, naruszenia zasad równego traktowania z zatrudnieniem i o roszczenia z tym związane, odszkodowanie lub zadośćuczynienie za mobbing;

2) ze stosunków rodzinnych o: rozwód, separację, ustalenie bezskuteczności uznania ojcostwa, rozwiązanie przysposobienia; w postępowaniu nieprocesowym sąd w składzie jednego sędziego i dwóch ławników rozpoznaje sprawy o pozbawienie lub ograniczenie władzy rodzicielskiej oraz przysposobienie.

⁷ K. Sadowski, w: *Ławnik – sędzia społeczny. Informator*, s. 17.

W postępowaniu karnym sąd orzeka w składzie jednego sędziego i dwóch ławników w sprawach o zbrodnie, natomiast w sprawach o przestępstwa zagrożone karą dożywotniego pozbawienia wolności sąd orzeka w składzie dwóch sędziów i trzech ławników⁸.

Podczas rozprawy ławnik sądowy nakłada tożę w takim samym kolorze, jak inni sędziowie (czarna toga wykończona żabotem w kolorze fioletowym) – jest to oznaka sprawowania funkcji sędziego społecznego. Sędzia przewodniczący dodatkowo nakłada łańcuch z wizerunkiem orła. Na ławnika sądowego nałożone są również obowiązki, a jednym z nich jest zaznajomienie się z danymi sprawami wniesionymi do sądu poprzez biuro podawcze. Ławnik podczas czytania akt sprawy może sporządzać notatki, przygotowywać ewentualnie pytania itp. Wiedza z zakresu konkretnej sprawy, w której bierze udział, lepsze zaznajomienie się z danym stanem faktycznym daje możliwość czynnego uczestniczenia w rozprawie, zadawania pytań stronom, świadkom czy biegłym. Głosu ławnikowi sądowemu podczas trwającej rozprawy może tylko udzielić sędzia przewodniczący. Trzeba podkreślić, że wyznaczony ławnik posiada takie same prawa jak sędzia zawodowy.

Po zakończeniu sprawy następuje narada, której przewodniczy sędzia. Narada to niejawna dyskusja polegająca na wymianie argumentów odnoszących się do stanu faktycznego i prawnego sprawy oraz orzeczenia, które ma zapisać, jak również do zasadniczych powodów rozstrzygnięcia, prowadząca do spisania sentencji wyroku (tj. samej jego treści, bez uzasadnienia). Podczas narady sędzia przewodniczący ma obowiązek wyjaśnić ławnikom stan prawny sprawy oraz wziąć pod rozwagę wszystkie wysuwane przez nich wątpliwości⁹. Podczas głosowania wyrok zapada większością głosów. Odmienne zdanie sędziego lub ławnika sądowego odnotowuje się w sentencji, jednakże ciąży na nim obowiązek podpisania zapadłego orzeczenia. Warto podkreślić, że narada oraz głosowanie są objęte klauzulą tajności. Po ustaleniu sentencji wyroku prosi się na salę rozpraw zainteresowane strony, po czym następuje odczytanie sentencji przez sędziego przewodniczącego. Oprócz składu sędziowskiego wszyscy, łącznie z protokolantem (protokolantką), wstają na moment odczytywania wyroku w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Ławnik sądowy to swoisty łącznik między sądem a społeczeństwem. Zgodnie z ideą powołania osoby na to stanowisko, ma on za zadanie reprezentować społeczeństwo. Ważna jest również dobra komunikacja pomiędzy wymiarem sprawiedliwości a mediami, gdyż zdarzają się problemy na tej linii, co prowadzi do nieporozumień informacyjnych. Sędziowie narzekają na słabo wyedukowanych dziennikarzy, przedstawiciele mediów zaś na trudności z uzyskaniem informacji dotyczącej określonej sprawy. Społeczeństwo ma prawo do szybkiej i rzetelnej informacji na temat działania wymiaru sprawiedliwości. Częstym zarzutem kierowanym w stosunku do dziennikarzy jest nieumiejętność posługiwania się językiem prawniczym. Trzeba jednak wziąć pod uwagę fakt,

⁸ Tamże, s. 20–21.

⁹ Tamże, s. 23.

iz mają oni obowiązek przedstawić informacje w sposób jasny i zrozumiały dla każdego obywatela nieposiadającego wykształcenia prawniczego. Należy podkreślić, że obie strony, zarówno media, jak i sędziowie, zachowując wszelkie wymogi proceduralne, muszą dostrzec wzajemne potrzeby oraz ograniczenia. Dobra współpraca przyniesie pozytywne efekty dla obu stron.

Podsumowanie

W obecnych czasach coraz częściej mówi się o zbędnej roli ławników sądowych w polskim wymiarze sprawiedliwości. Nie do końca wydaje się to być uzasadnione. Ławnicy, będąc pełnoprawnymi członkami składów orzekających, zbliżają sądy do społeczeństwa oraz zwiększają zaufanie i poparcie dla ich działalności. Uczestnicząc razem z sędzią zawodowym w rozpoznaniu sprawy, a następnie na równych prawach decydując z nim o treści orzeczenia, zwiększają poczucie odpowiedzialności całego składu za jego treść, a tym samym wiarygodność i słuszność tego orzeczenia w społecznym odczuciu. Jako że ławnicy wywodzą się z różnych środowisk społecznych, wykonują różne zawody oraz wypełniają rozliczne funkcje społeczne, wnoszą do sądów znajomość realiów życia społecznego, gospodarczego i rodzinnego. Są łącznikiem między wymiarem sprawiedliwości a społeczeństwem (tzw. czynnikiem społecznym)¹⁰. Sprawy rozpoznawane wraz z ławnikami sądowymi są i tak już coraz bardziej ograniczane przez ustawodawcę. Gdyby jednak doszło do pełnego usunięcia funkcji ławnika sądowego z wymiaru sprawiedliwości, należałoby zmienić Konstytucję RP.

Rola ławnika sądowego, czyli sędziego społecznego, jest niezmiernie ważna, przybliży obywatelom funkcjonowanie oraz organizację sądów powszechnych, jest pewnym czynnikiem kontrolującym działalność sędziów oraz ich niezawisłość.

Bibliografia

- Chmielowiec A., *Od wyborów do zakończenia kadencji (r. III)*, w: *Ławnik – sędzia społeczny. Informator*, Ministerstwo Sprawiedliwości 2011.
- Gowin J., *Ławnik – sędzia społeczny. Informator*, Ministerstwo Sprawiedliwości 2011.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2011 roku w sprawie sposobu postępowania z dokumentami złożonymi radom gmin przy zgłaszaniu kandydatów na ławników oraz wzoru karty zgłoszenia (Dz. U. Nr 121, poz. 693).
- Sadowski K., *Od wyborów do zakończenia kadencji (r. II)*, w: *Ławnik – sędzia społeczny. Informator*, Ministerstwo Sprawiedliwości 2011.
- Turek J., *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawa Pracy” 2009, nr 24 [online] <<http://www.legalis.net.pl>>, dostęp: 7.05.2012.
- Ustawa z dnia 7 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. Nr 98, poz. 1070).
- Wyrok NSA w Warszawie z 18 czerwca 2001 roku (sygn. II SA 1610/00).

¹⁰ J. Turek, *Ławnik – sędzia – przysięgły*, „Monitor Prawa Pracy” 2009, nr 24 [online] <<http://www.legalis.net.pl>>, dostęp: 7.05.2012.

Streszczenie

Ławnik sądowy stoi na straży prawa, spełniając jednocześnie funkcję kontrolną w stosunku do sądu. Reprezentuje społeczeństwo przed sądami karnymi, rodzinnymi czy pracy i ubezpieczeń społecznych. W systemie polskiego wymiaru sprawiedliwości rola ta została ustanowiona przepisami konstytucyjnymi i do dziś jest wypełniana poprzez ławników sądowych wybieranych zgodnie z ustawą. W praktyce pojawiają się głosy negatywne dotyczące instytucji ławnika sądowego, dążące do jej eliminacji z życia społecznego. Nie jest to stanowisko do końca właściwe, gdyż ławnicy poprzez swój udział w rozprawie sądowej zbliżają sądy do społeczeństwa oraz zwiększają zaufanie i poparcie dla ich działalności.

Summary

The role of the lay judge in the Polish justice system

The lay judge upholds the law while fulfilling a controlling role in relation to the court. His voice in the court hearing plays an important role in the Polish justice system. He represents the voice of the public in front of criminal, family or labour and social security courts. This role has been established by constitutional provisions and has been fulfilled by lay judges elected according to law until today. In practice, there are negative votes on the functioning of the institution of the lay judge, which are aimed at its elimination from social life. This is not a fully appropriate position, as lay judges serve as a link between the courts and the public and increase confidence in and support of their activity through their participation in a court hearing.

